

El naixement de la Declaració Universal dels Drets Humans

Joan Botella Catedràtic de Ciència Política
a la Universitat Autònoma de Barcelona.
Membre del Consell de l'Audiovisual de Catalunya.

■ El nacimiento de la Declaración Universal de los Derechos Humanos

El autor de este artículo nos explica el proceso desde la redacción hasta la aprobación del texto de la Declaración Universal de los Derechos Humanos. El factor clave que explica el tortuoso itinerario y muchos de los elementos contenidos en la Declaración es el cambio que se estaba produciendo en el clima político mundial.

■ The emergence of the Universal Declaration of Human Rights

The author of this article provides an explanation of the process involved in drawing up the text of the Universal Declaration of Human Rights right through to its approval. The key factor behind the tortuous progress and many of the elements contained in the Declaration was the change taking place at that time in the worldwide political climate.

■ La naissance de la Déclaration Universelle des Droits de l'Homme

L'auteur de cet article nous explique le processus de rédaction et d'approbation du texte de la Déclaration universelle des droits de l'homme. Le facteur clé expliquant le tortueux itinéraire et nombre des éléments de la Déclaration est le changement qui était en train de s'opérer dans le climat politique mondial.

Quan, el 5 de desembre de 1948, l'Assemblea plenària de les Nacions Unides aprovava (per 40 vots favorables i 8 abstencions) el text de la Declaració que ara es commemora culminava un procés llarg en el si de la mateixa organització, alhora que cristal·litzava un conjunt d'idees d'arrels llunyanes.

La cronologia mínima n'hauria de ser la següent: ja a la conferència fundacional de San Francisco, l'any 1945, en què es va constituir l'organització de les Nacions Unides, tres països llatinoamericans (Cuba, Mèxic i Panamà) plantejaren la proposta d'adoptar una declaració que recollís allò que hauria de ser considerat el denominador comú dels valors i principis de la nova etapa política mundial. De manera significativa, el que proposaven era l'adopció de dues declaracions, i no pas una de sola. Efectivament, al costat d'una Declaració sobre els drets essencials de l'home, es proposava igualment que la nova organització aprovés una Declaració sobre els drets i deures de les nacions.

A l'Assemblea General de l'any següent (presidida pel representant belga Paul-Henri Spaak), aquesta proposta va ser presa en consideració i es va encarregar a una de les comissions permanents de l'Assemblea (la d'Afers Econòmics i Socials) que posés en marxa el treball que calguessin. En el si d'aquesta comissió, es va crear una ponència sobre Drets Humans, copresidida per tres delegats: Eleanor Roosevelt, la vídua del president dels Estats Units, i els senyors Chang (delegat de la Xina) i Malik (Líban).

La ponència va rebre un mandat de treball, del qual val la pena subratllar uns quants elements. En primer lloc, havien de preparar un sol document (en comptes de les dues declaracions que hi havia a la proposta inicial dels països llatinoamericans). En segon lloc, la declaració havia de «ser acceptable per tots els països membres de les Nacions Unides». I, finalment, amb voluntat de donar un caràcter pedagògic i «propagandístic» al text, havia de «ser curta, simple,

entenedora i expressiva». Aquestes orientacions expliquen, en part, algunes de les característiques del text, tal com després comentarem.

El grup de treball va rebre tres propostes articulades: l'una elaborada pels serveis tècnics de la Secretaria General, i dues més elaborades, respectivament, per les delegacions dels Estats Units i de la Gran Bretanya. Però, en la seva composició no es reflectia aquest component geogràfic. Tenint en compte les lògiques habituals en les activitats de les Nacions Unides, la ponència estava integrada per delegats procedents de les diverses àrees culturals, geogràfiques i polítiques. Només dos dels seus membres eren occidentals: a més de la ja esmentada Eleanor Roosevelt, hi havia el conegut jurista francès René Cassin.

El món asiàtic hi era representat pels delegats Chang, acadèmic xinès, i per un diplomàtic indi, Hausa Mehta. Dos membres més procedien de països del bloc socialista, el rus Bogomolov i el iugoslau Ribuičan. També hi havia dos membres que procedien del Pròxim Orient: Charles Malik, libanès, i Omar Loufti, egipci. Finalment, en formaven part un jurista xilè, Hernán Santa Cruz, i un militar filipí, Carlos P. Rómulo.

Naturalment, aquesta pluralitat d'origens, de referències culturals i de punts de vista polítics feia que el treball de la ponència fos laboriós. De fet, un primer esborrany va ser tramès als governs dels països membres, que van formular nombroses al·legacions i contrapropostes. Després d'unes quantes peripècies, la ponència va aconseguir arribar a una versió quasi definitiva, però, encara, en els debats de l'Assemblea General s'hi va introduir alguna modificació final, poc abans de la votació definitiva.

El rerefons de la guerra freda

Un factor clau és el que explica aquest itinerari tan tortuós i també molts dels elements del contingut de la Declaració: el canvi que es produïa en el clima polític mundial. Mentre els treballs es van iniciar en un clima d'optimisme, després de la victòria dels aliats sobre les potències de l'Eix, aquesta situació es va anar enrarint a mesura que la confrontació entre països socialistes i països capitalistes va passar a primer pla. La instauració d'una situació plenament de «guerra freda» a partir de l'any 1947 va fer, en particular, que la fase final de la discussió fos tensa i que els països

socialistes s'abstinguessin en la votació final.

Quins eren els punts de vista que es contraposaven en la preparació de la Declaració? Ja hem esmentat, en primer lloc, que els materials de partida expressaven una lògica «occidental», molt orientada cap a l'afirmació dels drets civils i polítics, amb un angle individualista, en la línia de la tradició constitucional anglosaxona. Si els llatinoamericans compartien aquest punt de vista, se'n diferenciaven, en canvi, en un altre aspecte: el de reclamar amb energia la incorporació a la Declaració de drets de contingut social i econòmic, en la línia dels anomenats de vegades «drets de tercera generació» (després dels drets i les llibertats civils del primer liberalisme, i dels drets de participació política corresponents a l'etapa de la democratització política).

Mentre, segons que sembla, els delegats asiàtics van fer poques aportacions originals i donaven suport, en tot cas, a les posicions occidentals, els representants dels països de l'Est van modificar les seves posicions al llarg dels debats. Després d'unes reticències inicials, van tendir a reforçar el punt de vista llatinoamericà, que pretenia una àmplia incorporació de drets de contingut socioeconòmic. El seu raonament de fons era que els drets individuals estaven efectivament garantits en els països socialistes, mentre que en el món capitalista es tractava només de declaracions formals, de principi, que no es duïen a la pràctica.

Però, a mesura que l'ambient de guerra freda s'anava estenent, van anar endurint progressivament les seves posicions. Així, a la vegada que insistien en l'acceptació de drets de contingut més «radical» (com ara el principi general d'igualtat, el dret a l'autodeterminació –incloent-hi el dret de revolta–, els drets de les minories culturals o ètniques, etc.), reclamaven la creació de mecanismes d'assegurament pràctic de la vigència dels drets continguts a la Declaració i de persecució efectiva de les seves infraccions.

Tant si es tractava de posicions sinceres com de posicions purament tàctiques, derivades del context de conflicte, el resultat en va ser que, malgrat algunes concessions finals, el text definitiu no va comptar amb el seu vot favorable, tot i que, recordant els termes del mandat inicial, van preferir l'abstenció a un vot negatiu que hauria erosionat greument la legitimitat de la Declaració.

En tot cas, tot això no resta de la transcendència històrica de la Declaració. S'ha dit (per exemple, entre nosaltres, Martínez de Pisón) que és el document més important sobre els drets humans des de la Declaració Universal dels Drets de l'Home i del Ciutadà de la Revolució Francesa. Com és obvi, l'element radicalment nou n'és el caràcter (o, si més no, la voluntat) efectivament universal. Com observava el jurista italià Norberto Bobbio:

«Per primer vegada en la història, un sistema de principis fonamentals de la conducta humana ha estat acceptat de manera lliure i expressa (a través dels governs respectius) per la major part dels homes que habiten la Terra».

L'experiència dels feixismes

Ja s'indica en altres textos que el motor fonamental de l'adopció de la Declaració va ser l'experiència dels feixismes, a la vegada responsables de violacions inadmissibles de valors humans essencials i culpables d'una terrible guerra mundial. Els aliats havien arribat a la conclusió (seguint un raonament que podem remuntar fins a Kant) de l'existència d'un lligam indissociable entre respecte dels drets i pau mundial; en aquest context, per tant, el reconeixement universal dels drets humans tenia, alhora, un caràcter substantiu i un caràcter instrumental, com a mecanisme per impedir el sorgiment de nous conflictes armats. En paraules d'un dels delegats, «els pobles democràtics no comencen guerres».

Naturalment, el gran límit de la Declaració (només resolt, i encara de manera parcial i no pas completament satisfactòria, al cap de vint anys) és l'absència de tot instrument d'assegurament efectiu de la vigència dels drets reconeguts. Com que les Nacions Unides estaven mancades d'instruments

judicials i coactius propis i eren independents de la voluntat dels Estats membres, la Declaració corria el risc (i el corre encara) d'esdevenir una mera declaració de principis: com observava irònicament el jurista austriac (tot i que exiliat als Estats Units) Hans Kelsen, estava simplement desproveïda de validesa jurídica.

En part això s'explica (més enllà dels obvis condicionaments polítics: no és pas fàcil que Estats formalment sobirans acceptin una supervisió externa sobre el tracte que apliquen als seus ciutadans) pel predomini de la perspectiva anglosaxona entre els redactors. Suprimida la idea d'una declaració paral·lela sobre els drets i deures dels Estats, la formulació dels drets humans queda establerta en termes negatius («ningú no podrà...», «ningú no serà...») i amb formulacions sovint retòriques i sense un contingut gaire precís. Recordem, per exemple, l'article primer, on, després d'haver afirmat que «tots els éssers humans neixen lliures i iguals en dignitat i drets», continua dient:

«Tots estan dotats de raó i consciència, i tenen el deure d'actuar respecte dels altres en un esperit de germanor».

De la mateixa manera, la famosa i polèmica clàusula final, continguda a l'article 30, es pot interpretar exactament com es vulgui:

«Res en aquesta Declaració no pot ser interpretat com la concessió a cap estat, grup o individu del dret a emprendre activitats o realitzar cap acte encaminat a la destrucció de cap dels drets i les llibertats aquí establerts.»

Tanmateix, això no resta res de la significació i de la transcendència de la Declaració. És, sens dubte, una de les grans fites polítiques i jurídiques del segle xx i una de les seves aportacions principals al llegat polític i moral de la humanitat. **J.B.**